

YAYIN DEĞERLENDİRME

Fatih ALKAYIŞ:

ADİYAMAN AĞZINDA ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

Mustafa YILMAZ*

Atasözleri ve deyimler bir dilin ve kültürün arkaik unsurlarının ziyadesiyle gözlemlendiği, nesiller boyunca aktarılagelen zengin kültür miraslarındandır. Ülkemizde ve yurtdışında, atasözleri ve deyimler ile ilgili birçok araştırma yapılmış olup, bu konuda pek çok çalışma yayımlanmıştır. Bu yazıda, Yrd. Doç. Dr. M. Fatih Alkayış'ın kaleme aldığı "Adiyaman Ağzında Atasözleri ve Deyimler" kitabı tanıtılacaktır.

Tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yaptığı için, Adiyaman coğrafyasının zengin bir kültür varlığına sahip olması doğal bir neticedir. Bu zengin kültürün sözlü kültür mirasındaki en belirgin göstergelerinden biri de kuşkusuz Adiyaman ağzının bünyesinde barındırdığı atasözleri ve deyimlerdir. Adiyaman ağzında çok sayıda atasözü ve deyim yaşamaktadır. Günümüze kadar Adiyaman ağzı atasözleri ve deyimleriyle ilgili bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Atasözleri ve deyimler ile ilgili yapılan ulusal yayınlarda ise Adiyaman ağzındaki atasözleri ve deyimlere yer verilmemiştir. Yrd. Doç. Dr. M. Fatih Alkayış'ın "Adiyaman Ağzında Atasözleri ve Deyimler" adlı çalışması, günümüze kadar kapsamlı bir çalışmanın yapılmadığı bu alanda, bilimsel olarak hazırlanmış ilk eser olma özelliğine sahiptir.

191 sayfadan oluşan eser, 2012 yılında Öncü Kitap tarafından yayımlanmıştır. Yazarının, yaklaşık olarak üç yıl boyunca yapmış olduğu derlemeler neticesinde meydana getirdiği bu eserde, Adiyaman merkez ağzına ait 341 atasözü ve 432 deyim yer almaktadır.

Kitapta, Adiyaman merkez ağzında yer alan atasözleri ve deyimler, kaynak kişilerden derlenip Adiyaman ağzındaki söyleniş biçimlerine göre yazılmıştır. Her bir atasözü ve deyim madde başı yapılarak bu atasözleri

* Arş. Gör. Adiyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, mustafayilmaz@live.com

ve deyimlerle ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Atasözleri zaten cümle biçiminde kurulmuş ifadeler oldukları için bunlarla ilgili örnek cümlelere yer verilmemiştir. Ancak deyimler, örnek cümleler içerisinde kullanılmıştır.

Kitap temel olarak üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden önce “Ön Söz”, “Giriş”, “Çeviri Yazı İşaretleri” ve “Kısaltmalar” kısımları yer almaktadır. Giriş kısmında atasözleri ve deyimler üzerine çalışma yapan araştırmacılara ait atasözü ve deyim tanımlamalarına yer verilmiş ve Adıyaman yöresinin kültür yönünden zenginliği vurgulanmıştır. Bu bilgilerden sonra kitapta yer alan atasözleri ve deyimlerden hareketle “Adıyaman Ağzının Belli Başlı Ses Özellikleri” başlığı altında ünlü ve ünsüzlerle ilgili ses olaylarına yer verilmiştir.

Kitabın birinci bölümü (s. 19-80) “Adıyaman Ağzında Atasözleri” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, adından da anlaşılacağı üzere Adıyaman ağzı atasözlerini ihtiva etmektedir. Bu atasözleri alfabetik sıraya göre verilmiş olup her atasözünden sonra birkaç cümlelik açıklama yapılmıştır. Açıklamalardan sonra kaynak kişinin adı ve soyadı belirtilmiştir. Bu atasözlerinden birkaç örnek vermek gerekirse:

Fıkaranın başı kıltında ölmeGdense zenginín ayağı kıltında ölmeG daha mekbuldır.

Fakir bir insanın başı ucunda ölmektense, zengin bir insanın ayağının dibinde ölmek daha iyidir. Fakir insan, ölen kişinin cenaze giderlerini karşılayamaz; ancak zengin insan, gereken her şeyi yaptırır. Bir iş için fakir birine başvuruyorsa, zengin kapısını çalmak daha olumlu sonuçlar doğurur.

(Kaynak Kişi: ÖZER, Hamit) (s. 45)

KasaP oldım gemiG yidım, manav oldım çürüG yidım.

İnsanoğlu hangi meslekle uğraşıyorsa onun sıkıntısını evine, ailesine yansıtır. Kasap, çocuklarına et yerine kemik yedirir; manav ise sebze meyvenin çürüğünü kendi evine gönderir. İşin nimetinden başkaları faydalanır, zahmetini ise esnafın ailesi çeker.

(Kaynak Kişi: ÖZER, Mahmut) (s. 64)

İt yimesse bekâr yir.

Bekâr adam her şeye muhtaç olduğu için, itin bile yemeyeceği yiyecekleri yer. Soframızdan arta kalan yemekleri veya paslanmış çürümüş eski eşyaları artık kullanılmaz deyip atacağımıza, bekâr adama vermeliyiz ki en azından bir işe yarasın ve onun bir ihtiyacı görülsün.

(Kaynak Kişi: HANBAY, Güllü) (s. 58)

Kitabın ikinci bölümü (s. 81-162) "Adıyaman Ağzında Deyimler" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Adıyaman ağzında yer alan deyimler alfabetik sıraya göre verilmiştir. Daha sonra her bir deyimle ilgili birkaç cümlelik açıklama yapılarak örnek cümleler sunulmuştur. Örnek cümlelerden sonra kaynak kişinin adı ve soyadı belirtilmiştir. Kitapta yer alan deyimlerden birkaçı şöyledir:

Halına bahmayıp Hesen Dağ'na odına getmek.

Kendi durumuna bakmayıp, boyundan büyük işlere kalkışmak; gücünü aşan şeylere yönelmek.

Örnek: *Bi de halına bahmayıp Hesen Dağ'na odına gidon.*

(Kaynak Kişi: KALAYCI, Ümmü) (s. 117)

Karadağ'a gêtse balıh dutmağ.

Çok şanslı kimseler için kullanılan bir deyim.

Örnek: *Kayınım êle şanslı ki, Karadağ'a gêtse balıh dutar.*

(Kaynak Kişi: KAYA, Erdal) (s. 130)

Ölîyî gömîp, ayağınî toprağın üstünde birağmağ.

Yapılan işin bir bölümünün hatalı çıkması, dıştan bakılınca sırtması.

Örnek: *Ölîyî gömonız, ayağınî da toprağın üstünde birağonız, bu nasıl çekât yahası?*

(Kaynak Kişi: TAKİR, İbrahim) (s. 143)

Yastıh müftüsü.

Gece, sanki fetva verircesine kendi kocasını kışkırtıp dolduruşa getirerek, gündüz kayınvalidesinin üzerine salan gelin.

Ömek: *Yastıh müftüsü, yastıh müftüsü!*

(Kaynak Kişi: TUNCER, Emik) (s. 159)

Kitabın üçüncü bölümü (s. 163- 181) "Sözlük" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, kitaptaki atasözleri ve deyimlerde geçen 608 kelime alfabetik sırayla verilmiştir. Sözlük bölümünde karşılıklı verilen kelimelerden bazıları farklı söyleyiş özellikleri taşımakta; bazıları ise Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılmayıp, sadece Adıyaman ağzında yaşamaktadır. Sözlük bölümünde yer alan kelimelerden birkaçı şöyledir:

Ölçünlü Dilde Olup Farklı Söyleyiş Özellikleri Taşıyan Sözcükler

afat	:	afet, fena
baħCa	:	bahçe
ëlese	:	öyleyse
ħemam	:	hamam
ķeder	:	kadar, miktar, oran
tederiġi	:	tedarikli, hazırlıklı

Ölçünlü Dilde Olmayıp Adıyaman Ağzında Yaşayan Sözcükler

doduħ	:	başörtüsü, atkı
forrè	:	tipsiz, biçimsiz
ħeses	:	gece bekçisi
ķudım	:	şans, talih
liġliġi	:	yuvarlak, loġ biçiminde
lüllik	:	yuvarlak, topak

Kitabın bu üç temel bölümünden sonra “Kaynakça” ve “Kaynak Kişiler” kısımları yer almaktadır. “Kaynak Kişiler” kısmında kitapta yer alan atasözleri ve deyimlerin derlendiği 177 kaynak kişinin künyesine yer verilmiştir. Kaynak kişilerin künyesi incelendiğinde bu kişilerin; ev hanımı, öğretmen, terzi, devlet memuru, berber, bakkal, mahalli sanatçı, kasap, gazeteci, değirmenci, kantinci, şoför, öğretim üyesi, kuyumcu, bankacı, nalbant, fotoğrafçı, müezzin, emlakçı, milli eğitim müfettişi, marangoz, mühendis, fırıncı, doktor, kebapçı gibi çeşitli meslek dallarından oldukları görülmüştür. Bu kişiler çoğunlukla 30 ila 85 yaş aralığındadır. Bu da sözlü kültürel öğelerden olan atasözleri ve deyimlerin, Adıyaman’da hemen hemen her meslekten ve yaş grubundan olan insanlar tarafından yaşatıldığına göstergesidir.

Sonuç olarak, Yrd. Doç. Dr. M. Fatih Alkayış tarafından uzun süren çalışmalar neticesinde hazırlanan bu eser, sözlü kültürel mirasın kayıt altına alınması noktasında oldukça önemli bir yere sahip olup, konuyla ilgili çalışma yapacak olan araştırmacıların faydalanabileceği, itina ile hazırlanmış kaynak niteliğinde bir çalışmadır. Bu çalışmanın aynı zamanda Adıyaman ağzındaki diğer atasözleri ve deyimlerin derlenip kayıt altına alınmasına vesile olacağı kanaatindeyiz.